

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท กรุงเทพมหานคร มีสาระพอส่งเขป ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท

สมมติฐานของการวิจัย

1. ภายหลังการเข้าร่วมโปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์ เด็กกำพร้ากลุ่มทดลองมีคะแนนอัตมโนทัศน์สูงกว่าเด็กกำพร้ากลุ่มควบคุม
2. เด็กกำพร้ากลุ่มทดลองมีคะแนนอัตมโนทัศน์หลังการทดลองใช้โปรแกรมฯ สูงกว่าก่อนทดลองใช้โปรแกรมฯ

วิธีดำเนินการวิจัย

แบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

1.1 ศึกษาตำรา เอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาโปรแกรมฯ การเรียนแบบร่วมมือและหลักการส่งเสริมอัตมโนทัศน์

1.2 ศึกษาและสังเกตสภาพความเป็นอยู่ ตลอดจนพัฒนาการของเด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท

1.3 สัมภาษณ์ผู้มีความรู้ และมีประสบการณ์ในการทำงานกับเด็กกำพร้า

2. การสร้างโปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท

2.1 สังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัย และสภาพความเป็นจริงของเด็กกำพร้า มาสร้างเป็นกรอบความคิด และรายละเอียดของโปรแกรมฯ

2.2 นำกรอบความคิดของโปรแกรมฯ มาตรวจสอบความถูกต้องและความครอบคลุม

2.3 เอกสารและสื่อของโปรแกรมฯซึ่งประกอบด้วย

2.3.1 คู่มือการใช้โปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาล ในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท

2.3.2 แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ

2.3.3 เครื่องมือสำหรับการประเมินผลโปรแกรมฯ ประกอบด้วย

- 1) แบบวัดอัตมโนทัศน์ของเด็กวัยอนุบาล
- 2) แบบสังเกตพฤติกรรมและแบบสัมภาษณ์อัตมโนทัศน์ของเด็กวัยอนุบาล
- 3) แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความเหมาะสมของการ

ดำเนินการใช้โปรแกรมฯ

3. การทดลองใช้โปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท

3.1 ตัวอย่างประชากร เป็นเด็กกำพร้าวัยอนุบาลอายุ 3 - 5 ปี ที่อยู่ในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท กรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมกลุ่มละ 15 คน

3.2 ดำเนินการทดลอง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

1) วัดอัตมโนทัศน์ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนดำเนินการทดลอง

2) ทดลองโดยผู้วิจัย เริ่มทดลองใช้โปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาล โดยตัวผู้วิจัยเอง

3) วัดอัตมโนทัศน์ของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมหลังดำเนินการทดลอง

3.3 วิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนดังนี้

- 1) วิเคราะห์คะแนนจากแบบวัดอัตมโนทัศน์ฯ
- 2) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรมและการสัมภาษณ์
- 3) วิเคราะห์คะแนนจากแบบสอบถามความคิดเห็นของนักพัฒนาการและผู้ดูแลเด็ก เกี่ยวกับความเหมาะสมของโปรแกรมฯ

4. การปรับปรุงโปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาล

4.1 นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ และปรับปรุงแก้ไขโปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาล

4.2 นำเสนอโปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท ฉบับสมบูรณ์

สรุปผลการวิจัย

1. หลังการทดลองใช้โปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท เด็กกลุ่มทดลองมีคะแนนอัตมโนทัศน์สูงกว่าเด็กกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. เด็กกลุ่มทดลองมีคะแนนอัตมโนทัศน์หลังการทดลองใช้โปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท สูงกว่าก่อนทดลองใช้โปรแกรมฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. นักพัฒนาการและผู้ดูแลเด็ก มีความเห็นว่าโปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไทมีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้ในระดั้มาก

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยมีประเด็นที่นำมาอภิปรายได้ดังนี้

จากการทดลอง พบว่า หลังทดลองใช้โปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท เด็กกลุ่มทดลองมีคะแนนอัตมโนทัศน์สูงกว่าเด็กกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แสดงให้เห็นว่า การดำเนินการในโปรแกรมสามารถส่งเสริมให้เด็กมีอัตมโนทัศน์ที่ดีต่อตนเอง ทั้งนี้เนื่องมาจาก

1) โปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาล ได้ครอบคลุมอัตมโนทัศน์ทั้ง 4 ด้าน

การที่โปรแกรมสามารถส่งเสริมอัตมโนทัศน์ให้แก่เด็กอย่างครอบคลุมอัตมโนทัศน์ทั้ง 4 ด้าน ทั้งนี้อาจเป็นผลเนื่องมาจาก

1.1) อัตมโนทัศน์ด้านร่างกาย เด็กกำพร้าวัยอนุบาลกลุ่มทดลองมีพฤติกรรมที่แสดงถึงการมีอัตมโนทัศน์ด้านร่างกายดีขึ้น โดยสังเกตเห็นได้จาก การที่เด็กสามารถบอกถึงส่วนต่างๆ ของร่างกายของตนเอง บอกถึงเพศ ลักษณะและบทบาทที่เหมาะสมกับเพศของตนเอง รู้จักดูแลสุขภาพของตนเอง รวมทั้งสามารถสำรวจและแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองได้ เช่น ก่อนเรียนหน่วยตัวเรา เด็ก 11 คนใน 15 คน ยังบอกและชี้ส่วนต่างๆ ของร่างกายได้ไม่ถูกต้อง หลังเรียนในหน่วยตัวเราแล้ว พบว่า เด็กทุกคนสามารถบอกและชี้ได้ถูกต้อง เด็กชายต้นที่เปิดหนังสือแล้วพบรูป ดวงตา เด็กชายต้นชี้และบอกกับผู้วิจัยว่า "คุณครูตา" เด็กหญิงอารยาบอกกับเพื่อนที่เล่นด้วยกันว่า "อารยาผมยาว เจนผมสั้น โอ้ก็ผมสั้น" เด็กหญิงปณาลีมองเห็นตัวเองในกระจก เด็กหญิงปณาลีบอกกับเพื่อนและผู้วิจัยว่า "ปายอยู่ในกระจก" และ "คุณครู ปาสวย" รวมทั้งเด็กชายดวงซึ่งมีสุขภาพไม่สมบูรณ์ ไม่แข็งแรงนัก เมื่อผู้วิจัยเข้าไปถามหลังจากที่เด็กชายดวงรับประทานอาหารว่างและดื่มนมเสร็จแล้ว เด็กชายดวงบอกผู้วิจัยว่า "คุณครูดวงดื่มนมหมดดวงจะได้โตเร็ว ๆ" เด็กชายบวร ให้คำแนะนำกับเด็กชายอนุกุลหลังจากที่เด็กชายอนุกุลหายป่วยว่า "ถ้าอนุกุลไปตากฝนอีก อนุกุลก็จะไม่สบาย ต้องให้แม่อ๊จพาไปหาหมอ" นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กๆ สามารถวาดภาพใบหน้าของคนที่มีรายละเอียดมากขึ้น การที่เด็กมีความสามารถแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองด้านร่างกายได้ น่าจะเป็นผลมาจากการที่เด็ก

เรียนรู้เกี่ยวกับตนเองในหน่วยตัวเรา ดังที่ Morrison (1998) ได้กล่าวว่า แนวทางในการจัดกิจกรรมในโปรแกรมฯ ที่มุ่งส่งเสริมให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง โดยการสนับสนุนให้เด็กเกิดทักษะในการช่วยเหลือตนเอง เรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและสอนเกี่ยวกับส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

1.2) อัตมโนทัศน์ด้านความสามารถ เด็กกำพร้าวัยอนุบาลก่อนเริ่มโปรแกรมฯ ทุกคนไม่กล้าแสดงออก เมื่อถูกถามก็เงียบไม่กล้าตอบ แต่เมื่อผู้วิจัยได้ทดลองใช้โปรแกรมฯ ด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเพื่อส่งเสริมอัตมโนทัศน์ ในโปรแกรมฯ ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนเลือกหัวเรื่องหรือหน่วยที่สนใจ ขั้นตอนกำหนดปัญหา ขั้นตอนระดมสมอง ขั้นตอนวางแผนในการทำกิจกรรม ขั้นสรุปและประเมินผล ซึ่งขั้นตอนการจัดกิจกรรมนี้สามารถส่งเสริมอัตมโนทัศน์ ด้านความสามารถให้แก่เด็กกำพร้าวัยอนุบาลกลุ่มทดลอง เช่น เด็กชายเดี่ยววาดภาพร่วมกับเพื่อนๆ เมื่อผู้วิจัยเดินผ่านมาดู เด็กชายเดี่ยวชี้และบอกผู้วิจัยว่า "คุณครูรูปนี้สวยแล้ว" สังเกตเห็นได้จากการที่เด็กแสดงความชื่นชมต่อผลงานของตนเองและของกลุ่มเสมอ เวลาที่ผู้วิจัยนำผลงานของเด็กติดแสดงที่ป้ายนิเทศ เด็กจะเข้ามาชมดูและชี้ให้ทุก ๆ คนได้ดูผลงานของตนเอง รวมทั้งกล่าวถึงความสามารถของตนเอง ในทางบวกเช่น "คุณครูโอ้เก่ง โอ้ทำได้" นอกจากนี้ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเด็กในกลุ่มทดลองกล้าที่จะทำกิจกรรมที่ทำหยาบ และกล้าเสี่ยงต่อความสำเร็จหรือล้มเหลว เช่น การที่เด็กชายแจ๊คเล่นต่อไม้บล็อก ได้สูงในระดับหนึ่งแล้ว เด็กชายแจ๊คยิ้ม และปรบมือให้ตนเอง จากนั้นพยายามต่อไม้บล็อกให้สูงขึ้นไปอีก เด็กชายแจ๊คบอกเพื่อนและบอกกับผู้วิจัยให้ดูไม้บล็อกที่ตนเองต่อได้สำเร็จ จากพฤติกรรมดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับ Schweinhart (1987 อ้างถึงใน นวพร แซ่เลื่อง, 2539) ที่กล่าวว่า การที่เด็กได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเองโดยมีการวางแผน ปฏิบัติ และสรุปทบทวนเป็นการเปิดโอกาสให้เด็กฝึกการตัดสินใจ ฟังตนเอง มีอิสระในการคิด การทำกิจกรรมและเกิดความภาคภูมิใจ เมื่อทำงานสำเร็จลุล่วงตามความคิดที่ได้วางแผนไว้ ซึ่งจะส่งผลให้เด็กเข้าใจตนเองมีอัตมโนทัศน์ที่ดีต่อตนเอง เกิดความมั่นใจในความสามารถของตนเอง รวมทั้ง McMillan (1995) ได้กล่าวว่า การที่เด็กได้พยายามทำกิจกรรมที่มีความหมายต่อตนเองอย่างทุ่มเท จนบรรลุเป้าหมายตามที่กำหนดไว้ได้ผลของความสำเร็จที่เด็กได้มาจากการใช้ความสามารถ ความมานะพยายาม จะช่วยพัฒนาอัตมโนทัศน์ที่ดีต่อตนเองของเด็ก

1.3) อุตมโนทัศน์ด้านสังคม การที่เด็กได้เรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนทั้งกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อยในขั้นตอนการเรียนรู้แบบร่วมมือ ช่วยส่งเสริมให้เด็กมีอุตมโนทัศน์ต่อตนเองด้านสังคม ซึ่งจากการสังเกตในระยะแรกของการทดลองใช้โปรแกรมฯ พบว่าเวลาทำกิจกรรมเด็ก ๆ มักจะเกิดการขัดแย้งกันภายในกลุ่มไม่ค่อยมีวินัยในการทำงาน และขาดความรับผิดชอบเมื่อสัปดาห์ที่ 2 ผ่านไป เด็กเริ่มมีพฤติกรรมดีขึ้น คือ มีความกระตือรือร้นในการทำงาน มีความร่วมมือกันอย่างเห็นได้ชัด รวมทั้งพูดคุยเกี่ยวกับผลงานที่ได้ทำร่วมกับเพื่อนอย่างสนุกสนาน มีความสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อน รู้จักช่วยเหลือ เช่น เด็กหญิงอ้วน เห็นกระดุมเสื้อของเด็กหญิงนิชรีหลุด เด็กหญิงอ้วนช่วยติดกระดุมเสื้อให้เด็กหญิงนิชรี และบอกกับนิชรีว่า " อ้วนทำได้ อ้วนติดกระดุมให้นิชรีได้" การรู้จักแบ่งปันสิ่งของต่างๆ ให้กับเพื่อน แสดงอาการเป็นห่วงเพื่อนที่ป่วย เช่นจากการที่เด็กหญิงปณาลีป่วยเป็นไข้หวัดต้องไปนอนที่โรงพยาบาล เมื่อนักพัฒนาการบอกกับเด็กๆว่าจะไปเยี่ยมเด็กหญิงปณาลีที่โรงพยาบาล เด็กๆ ทุกคนแสดงอาการห่วงใยและอยากไปเยี่ยม นอกจากนี้ยังมีน้ำใจต่อผู้ใหญ่ด้วย เช่น เมื่อหมดเวลาทำกิจกรรม เด็กๆ รู้จัก ช่วยผู้วิจัยเก็บของและเก็บอุปกรณ์ต่างๆ เข้าที่ ซึ่งสอดคล้องกับที่ Shaw (1971) ได้กล่าวถึงคุณค่าของการที่เด็กเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่มว่าสามารถส่งเสริมทักษะทางสังคม (Social Skill) ช่วยให้เด็กเรียนรู้ถึงการเป็นผู้ให้และผู้รับ รู้จักควบคุมตนเอง รวมทั้งยอมรับความสามารถของตนเองและผู้อื่น

1.4) อุตมโนทัศน์ด้านอารมณ์ จากเนื้อหาการเรียนรู้ในหน่วยตัวเรา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายให้เด็กได้เรียนรู้และสำรวจตนเองทั้งทางด้านร่างกายและอารมณ์ความรู้สึกแล้ว ลักษณะกิจกรรมที่เน้นการทำงานร่วมกันระหว่างเด็กกับเพื่อน ช่วยให้เด็กสามารถเรียนรู้อารมณ์ความรู้สึกของตนเองและเข้าใจถึงความรู้สึกของบุคคลอื่น นอกจากนี้ครูยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้ถึงอารมณ์ ความรู้สึกของตนเอง มีอุตมโนทัศน์ด้านอารมณ์ ซึ่งจากการทำกิจกรรมที่ให้เด็กสำรวจอารมณ์และความรู้สึกของตนเอง เด็ก ๆ สามารถบอกอารมณ์และความรู้สึกของตนเองได้ เช่น เด็กชายเทอดพงษ์หยิบสัญลักษณ์ของตนเองไปใส่ไว้ในช่องอารมณ์ดี เด็กชายเทอดพงษ์บอกว่า "วันนี้เทอดพงษ์มีความสุข" หรือ เด็กหญิงปณาลีบอกกับผู้วิจัยว่า "คุณครูวันนี้ป่าอารมณ์ไม่ดี" รวมทั้งเด็ก ๆ ที่มักจะบอกกับผู้วิจัยว่า "รักคุณครู" เช่น เด็กชายแม็คและเด็กหญิงอ้วนพูดประโยคเดียวกันซ้ำกันหลายครั้งว่า " รักคุณครู อยากถ่ายรูปกับคุณครู" เด็กชายบวรและเด็กชายภาคภูมิ ที่มักจะแสดงอาการร้องไห้แหว่งเวลาที่ไม่ได้รับการตอบสนองในสิ่งที่ต้องการ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า หลังจากที่ได้ทำกิจกรรมในโปรแกรมฯ ไประยะหนึ่ง เด็กทั้ง 2 คน

จะรู้จักควบคุมอารมณ์ ความรู้สึกของตนเองได้ดีขึ้น จะไม่ร้องไห้ในทันที แต่จะพยายามเบี่ยงเบนความสนใจไปที่สิ่งอื่น หรือเข้าไปหาบุคคลที่ตนเองรักและไว้ใจ ในการทำกิจกรรมผู้วิจัยพยายามใช้คำถามเพื่อกระตุ้นให้เด็กสำรวจอารมณ์และความรู้สึกของตนเอง รวมทั้งสาเหตุและที่มาของอารมณ์เหล่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับ Karbon (1992) อ้างถึงใน จิรภรณ์ วสุวัต, 2540) ที่กล่าวว่าครูมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้เด็กเข้าใจถึงอารมณ์และความรู้สึกของตนเอง รวมทั้งช่วยให้เด็กมีความรู้สึกที่ละเอียดอ่อนจากการใช้คำพูดของครูได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า เด็กกลุ่มทดลองที่เคยแสดงพฤติกรรมก้าวร้าว ชี้อิจฉา ร้องไห้งอแง ให้เห็นก่อนการทดลองใช้โปรแกรมฯ แต่หลังจากการทดลองใช้โปรแกรมฯ ไประยะหนึ่งผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเด็กๆ แสดงพฤติกรรมดังกล่าวลดลง และไม่สังเกตเห็นพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการมีอัตมโนทัศน์ที่เป็นลบต่อตนเองด้านอารมณ์อีกเลย

2) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือมีกระบวนการเรียนรู้ที่ตรงกับหลัก การส่งเสริมอัตมโนทัศน์

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นกิจกรรมที่มีรูปแบบหรือกระบวนการเรียนรู้ที่ตรงกับหลักการส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็ก ซึ่งให้ความสำคัญกับการตอบสนองความต้องการและความสนใจของเด็กโดยการเปิดโอกาสให้เด็กมีอิสระในการเลือกเรื่องหรือหน่วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง เด็กทุกคนสามารถแสดงความคิดเห็นหรือนำเสนอในสิ่งที่ตนเองสนใจ จากนั้นผู้วิจัยจึงรวบรวมหัวเรื่องต่าง ๆ ที่เด็กทุกคนสนใจเพื่อให้เด็กร่วมกันลงมติเลือกหัวเรื่องหรือหน่วยที่สนใจ ในการลงมติเลือกหน่วยที่เรียนนี้ เลือกจากหน่วยที่ได้รับเสียงข้างมาก การลงมติกระทำโดยให้เด็กนำสัญลักษณ์ของตนเองมาวางที่สัญลักษณ์ของหน่วยที่ตนเองสนใจและอยากเรียนรู้ หลังจากนั้นครูและเด็กช่วยกันนับจำนวนสัญลักษณ์ของเด็กที่เลือกในแต่ละหน่วย การที่เด็กได้ใช้สิทธิของตนเองในการลงมตินี้ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้และสำรวจความรู้สึกและความต้องการภายในของตนเอง ก่อนตัดสินใจเลือก นับเป็นบรรยากาศที่ส่งเสริมให้เด็กรู้จักสิทธิของตนเอง ตระหนักในคุณค่าของตนเองในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและเป็นวิถีทางประชาธิปไตย ทั้งนี้จากการศึกษาของสมพร สุทัศน์ีย์ (2530) พบว่าการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยเป็นลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่ส่งเสริมให้เด็กมีเสรีภาพในการกระทำตามความเหมาะสม รู้จักควบคุมตนเอง มีการปรับตัวที่ดีซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กในทางที่ดี ทั้งยังช่วยส่งเสริมให้มีการพัฒนาอัตมโนทัศน์ในทางที่ดีอีกด้วย การที่เด็กได้ทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน ในบรรยากาศที่เป็นอิสระ

เป็นประชาธิปไตยได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าจากการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มดังที่ Gordon and Browne (1993) กล่าวว่า ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองของเด็กเป็นกระบวนการที่มีอิทธิพลและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องส่งเสริมให้มีขึ้น ตั้งแต่วัยเริ่มแรกของชีวิตด้วยการจัดประสบการณ์การสอนที่มุ่งเน้นส่งเสริมความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง โดยจะต้องให้เด็กเกิดความรู้สึกในการเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม สอดคล้องกับ McNeil (1975) ที่กล่าวว่าอัตมโนทัศน์ที่ดีต่อตนเองของเด็กวัยอนุบาลอยู่บนพื้นฐานอันเป็นมาตรฐานของกลุ่มเพื่อน โดยวิธีการที่เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองวัดได้จากสิ่งที่เพื่อนสื่อความหมายมาถึง ซึ่งหากเด็กได้รับการเสริมแรงจากกลุ่มเพื่อนที่นิยมชมชอบ จะทำให้เด็กมีอัตมโนทัศน์ที่ดีต่อตนเองได้ นอกจากนี้ Johnson and Johnson (1989) และ Slavin (1987) ได้ศึกษาพบว่ากิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นวิธีการที่ช่วยให้ได้พัฒนาความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง ทั้งยังช่วยพัฒนาและส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนได้ดีกว่าการนำเด็กไปสู่การแข่งขันระหว่างเด็กกับเพื่อน

3) *ครูมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็ก*

โปรแกรมฯ ที่พัฒนาขึ้นให้ความสำคัญอย่างมากกับบทบาทของครูสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อและหลักการของโปรแกรมฯ ที่ว่า บุคคลใกล้ชิดมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังและ ส่งเสริมอัตมโนทัศน์ให้กับเด็กมากที่สุด ดังที่ Sarokon (1986) ได้กล่าวว่า ครูเป็นผู้มีอิทธิพลในการทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณค่า มีความสำคัญ เพราะครูเป็นผู้ที่ประเมินความสามารถของเด็กในด้านต่างๆ สอดคล้องกับ พรรณี ชูหทัย (2522) ที่กล่าวว่า การเห็นชอบจากครู ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อเด็กจะมีผลต่อความสำเร็จในการทำกิจกรรมต่างๆ ของเด็ก การที่ครูเห็นคุณค่าในตัวเด็กจะเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนาอัตมโนทัศน์ของเด็ก ในการเรียนการสอนไม่มีอะไรสำคัญเท่ากับความรู้สึกที่ครูเห็นว่าเด็กเป็นบุคคลสำคัญ มีคุณค่า และสามารถเรียนได้ ถ้าครูมีความรู้สึกเช่นนั้นให้กับเด็กอย่างจริงใจจะมีผลต่อการทำกิจกรรมต่างๆ ของเด็ก เด็กจะรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าและยอมรับนับถือตนเอง ซึ่งภรณ์ คุรุรัตน์ (2532) ได้กล่าวว่า ครูเป็นผู้มีบทบาทต่อเด็กในการแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กให้เป็นไปทั้งทางบวกและทางลบ การให้การยอมรับ ชมเชยเมื่อเด็กแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสม หรือได้แสดงความสามารถของตนให้เกิดประโยชน์ จะช่วยให้เด็กเข้าใจภาพพจน์ของตนดีขึ้น และส่งผลต่อการพัฒนาอัตมโนทัศน์ที่ดีต่อตนเองให้เพิ่มขึ้นได้ แสดงให้เห็นว่า การที่ครูมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม และยอมรับในตัวเด็ก โดยการแสดงออกด้วยคำพูด สีนหน้า ท่าทาง จะเป็นแรงกระตุ้นให้เด็กเกิดความรู้สึกไว้วางใจและ

กล้าที่จะแสดงออกตามความสามารถที่มีอยู่ นอกจากนี้ Piaget (1932 ; 1965 อ้างถึงใน DeVries and Zan ,1994) ได้เน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็ก

การที่ครูและเด็กมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ทำให้เด็กมีความสุขและส่งเสริมความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง ในทางตรงกันข้ามถ้าความสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็กเป็นแบบข่มขู่และใช้วิธีการลงโทษ จะทำให้เด็กมีพัฒนาการที่ ล่าช้า ตลอดจน มีผลกระทบทางด้านอารมณ์และจิตใจของเด็กอย่างมาก ทำให้เด็กขาดความ มั่นใจในตนเอง หวาดกลัวไม่กล้าคิดริเริ่มกระทำสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง การจัดกิจกรรมในโปรแกรมฯ นอกจากให้ความสำคัญกับเด็กแล้วยังให้ความสำคัญต่อบทบาทของครู เนื่องจากครูมีบทบาทที่สำคัญยิ่งในการส่งเสริมอัตมโนทัศน์ให้แก่เด็ก สอดคล้องกับ นวพร แซ่เลื่อง (2539) ที่พบว่า เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบครูเน้นคุณค่าในตัวเด็ก ส่งผลให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองสูงกว่าการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์แบบปกติ ซึ่งจากการดำเนินการใช้โปรแกรมฯ พบว่าเด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์แสดงออกว่ามีความสุขเวลาที่ผู้วิจัยให้การสัมผัสทางกาย เช่น โอบกอด ลูบศีรษะ ทำให้เกิดความรู้สึกผูกพันซึ่งกันและกัน เวลาที่เด็กทำกิจกรรมต่างๆ เด็กต้องการบอกและแสดงให้ผู้วิจัยเห็นถึงความสามารถของตนเองอย่างภูมิใจอยู่ตลอดเวลา

4) โปรแกรมฯส่งเสริมความสัมพันธ์แบบร่วมมือระหว่างเด็กกับเพื่อน

จากการสังเกตพฤติกรรมของเด็กก่อนเข้าร่วมโปรแกรมฯ พบว่า เด็กกำพร้าวัยอนุบาลส่วนใหญ่มีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงอัตมโนทัศน์ที่เป็นลบต่อตนเองด้านสังคม โดยสังเกตเห็นได้จาก การเล่นตามลำพัง แยกตัวอยู่คนเดียว พูดคนเดียว ไม่เล่นร่วมกับเพื่อน ไม่รู้จักการเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน ไม่รู้จักการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขี้อิจฉา ขอบแย้งของเล่นและชอบรังแกเพื่อน หลังจากผู้วิจัยดำเนินการใช้โปรแกรมฯ โดยการจัดกิจกรรมในโปรแกรมฯ ได้เน้นถึงการทำงานร่วมกันของเด็ก เพื่อให้กิจกรรมที่ทำร่วมกันบรรลุผลสำเร็จ ซึ่งการที่เด็กจะสามารถทำกิจกรรมร่วมกันจนบรรลุผลสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การที่เด็กได้รับประสบการณ์จากการทำกิจกรรมร่วมกันช่วยให้เด็กคลายการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ในระยะแรกของการดำเนินกิจกรรมเด็กยังมีพฤติกรรมหวงของ ไม่ยอมแบ่งปันสื่อวัสดุอุปกรณ์ที่ทำกิจกรรมให้กับเพื่อน โดยเด็กจะพยายามหยิบขวยสิ่งของต่างๆ เอามาเก็บไว้กับตัวเองให้มากที่สุด แต่หลังจากที่เด็กมีประสบการณ์ในการทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน เด็กได้เรียนรู้ถึงวิธีการทำงานร่วมกัน เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับกลุ่ม สอดคล้องกับทัศนะของ

Piaget (n.d. อ้างถึงใน จิรภรณ์ วสุวัต, 2540) ที่กล่าวว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กคลายการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางไปสู่การเรียนรู้ที่จะคิดถึงความรู้สึก และความต้องการของบุคคลอื่น คือ ลักษณะของประสบการณ์ที่เด็กได้รับ ด้วยการเปิดโอกาสและส่งเสริมให้มีประสบการณ์ทางสังคม ในการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น โดยเฉพาะเพื่อนจะช่วยกลมเกลียวให้เด็กรู้จักการพิจารณาสถานการณ์ต่างๆ จากแง่มุมหรือสายตาของบุคคลอื่น สอดคล้องกับ Slavin (1987) ที่ศึกษาพบว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นวิธีการที่ช่วยให้เด็กได้พัฒนาและส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนได้ดีกว่าการนำเด็กไปสู่การแข่งขันกันระหว่างเด็กกับเพื่อน ซึ่งการที่เด็กได้ทำกิจกรรมร่วมกัน จึงส่งผลให้เด็กมีอัธมโนทัศน์ต่อตนเองด้านสังคม สังเกตเห็นได้จากกรณีที่เด็กเรียนรู้ที่จะเล่น และทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อน รู้จักเอื้อเฟื้อ แบ่งปัน และรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

5) บรรยากาศของการทำกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จสามารถส่งเสริมอัธมโนทัศน์ของเด็ก

การทำกิจกรรมต่างๆ ในโปรแกรมเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กเป็นผู้ริเริ่ม ลงมือกระทำและประสบความสำเร็จในการทำกิจกรรมร่วมกัน การที่เด็กสามารถประสบความสำเร็จจากการทำกิจกรรมทำให้เด็กมีอัธมโนทัศน์ที่ดีต่อตนเอง มีความพึงพอใจในตนเอง ดังที่ อัมไพ ศิริพิพัฒน์ (2516) ได้กล่าวถึง การส่งเสริมอัธมโนทัศน์ว่าสามารถทำได้โดยการสร้างสถานการณ์ของสิ่งแวดล้อมของบุคคลนั้น ให้เขาเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง ความภาคภูมิใจ และความเชื่อว่าเขามีความสามารถที่จะทำงานชนิดนั้นๆ ให้ลุล่วงไปด้วยดี สอดคล้องกับ ทิศนา แคมมณี (2526) ที่กล่าวว่า การจัดประสบการณ์ที่ช่วยให้เด็กพบความสำเร็จ ช่วยให้เด็กมีความรู้สึกนึกคิดที่ดีต่อตนเองในทางบวก เป็นการเสริมกำลังใจและความมั่นใจในตนเองให้แก่เด็ก นอกจากนี้ พรณี ชูทัย (2522) ได้กล่าวถึงบรรยากาศแห่งความสำเร็จ ซึ่งนำไปสู่การส่งเสริมอัธมโนทัศน์ว่า คนเราจะเรียนรู้ว่าตนเองมีความสามารถนั้นมิใช่จากความล้มเหลวแต่มาจากความสำเร็จ

6) *บรรยากาศที่ยอมรับความคิดเห็น และความสามารถของเด็กเป็นผลให้เกิดการพัฒนาอัตโนมัติในทักษะของเด็กกำพร้า*

สภาพและบรรยากาศของการอบรมเลี้ยงดูเด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์ไม่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมที่เด็กสามารถเลือกและตัดสินใจในการทำกิจกรรมที่ตนสนใจได้ เนื่องจากบุคลากรในสถานสงเคราะห์มีจำนวนจำกัด จึงไม่สามารถให้อิสระแก่เด็กในการทำกิจกรรมต่างๆ ตามความสนใจของตนเอง ส่งผลให้เด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์ขาดความมั่นใจในตนเอง ไม่กล้าคิดริเริ่ม ดังนั้นเมื่อเริ่มใช้โปรแกรมฯ ผู้วิจัยให้เวลาในการสร้างความเชื่อมั่นกับเด็ก โดยการพยายามแสดงออกต่อเด็กด้วยท่าทีที่เป็นมิตร ยิ้มแย้ม เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกอย่างอิสระ และให้กำลังใจเด็กในการทำ กิจกรรมต่างๆ ดังที่ Coopersmith (1967) กล่าวว่า การที่ครูเปิดโอกาสให้เด็กทำกิจกรรมต่างๆ ได้อย่างอิสระโดยไม่ขัดต่อกฎระเบียบที่วางไว้ การให้ความช่วยเหลือแก่เด็กในการแก้ไขปัญหาต่างๆ เป็นการส่งเสริมให้เด็กมีความมั่นใจในตนเอง สามารถพึ่งตนเองได้ สอดคล้องกับ พรรณี ชูทัย (2522) กล่าวว่า บรรยากาศที่เด็กมีอิสระในการเลือก ตัดสินใจเลือกในสิ่งที่มีความหมายและมีคุณค่ารวมถึงโอกาสที่จะทำผิดพลาด ด้วยบรรยากาศเช่นนี้จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ เด็กจะเกิดความมั่นใจในตนเอง พอที่จะศึกษาค้นคว้าไม่เกิดความตึงเครียด อันจะช่วยให้เด็กมีการยอมรับนับถือตนเอง พึ่งพอใจในตนเอง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นการจัดกิจกรรมที่ยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง มุ่งให้เด็กทำกิจกรรมต่างๆ ตามความต้องการและความสนใจของตนเอง โดยให้เด็กมีบทบาทในการเลือกหัวเรื่อง หรือหน่วยที่จะเรียน ครูมีบทบาทเป็นผู้ยอมรับความคิดเห็นของเด็กทุกคนไม่ว่าเด็กจะเสนอความคิดเห็นอย่างไร เป็นบรรยากาศของการยอมรับความคิดเห็นและเป็นประชาธิปไตย ในการลงมติเลือกหน่วยที่เรียนจากเสียงข้างมาก ซึ่งการเลือกหัวเรื่องหรือหน่วยที่สนใจนี้ ผู้วิจัยให้เด็กทุกคนได้แสดงความคิดเห็น และนำเสนอในเรื่องที่เด็กสนใจ จากนั้นผู้วิจัยรวบรวมสิ่งที่เด็กๆ นำเสนอมาอภิปราย และเปิดโอกาสให้เด็กทุกคนได้ลงมติในการเลือกหัวเรื่องที่สนใจ โดยวิธีการลงมติที่ผู้วิจัยนำมาใช้ คือ การให้เด็กแต่ละคนวางสัญลักษณ์ของตนเองลงบนรูปภาพของเรื่องที่สนใจ ซึ่งจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือที่ให้ความสำคัญกับการแสดงความคิดเห็นของเด็ก ให้เด็กแสดงออกถึงความสามารถและประสบความสำเร็จจาก การทำกิจกรรม ทำให้เด็กกำพร้ามีพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัด เด็กกล้าแสดงความคิดเห็น กล้าซักถามในสิ่งที่สงสัย เช่น เด็กหญิงเพ็ญภาภามผู้วิจัยในเรื่องต่างๆ ขณะเดินทางไปเยี่ยมบ้านพักคนชรา “คุณครู ทำไมผมคุณยายถึงเป็นสืขาว ไม่เหมือนเรา” หรือ เด็กชายดวงตามผู้วิจัยว่า “คุณครู ไก่มีปีก แต่ทำไมถึงบินไม่ได้” เป็นต้น เห็นได้ว่าการ

ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ทำ กิจกรรมในสิ่งที่ตนเองสนใจ และการที่เด็กประสบความสำเร็จจากการทำกิจกรรมด้วยตนเองจะทำให้เด็กเกิดความมั่นใจในตนเอง กล้าซักถามและแสดงความคิดเห็นของตนเอง สอดคล้องกับ DeVries and Zan (1994) ที่กล่าวว่า การที่เด็กได้เลือกและตัดสินใจด้วยตนเอง และใช้การลงมือ เป็นวิธีการที่ช่วยทำให้เด็กเรียนรู้คุณค่าของตนเอง

7) ศิลปะเป็นกิจกรรมหลักในโปรแกรมที่สามารถส่งเสริมอัตมโนทัศน์ให้แก่เด็กกำพร้าวัยอนุบาล

ศิลปะเป็นกิจกรรมสำคัญที่สามารถส่งเสริมอัตมโนทัศน์ให้แก่เด็กรวมทั้งเป็นกิจกรรมที่สามารถบำบัดภาวะทางอารมณ์และจิตใจให้แก่เด็กกำพร้าขาดความรักได้อีกด้วย กิจกรรมศิลปะถือเป็นกิจกรรมหลักที่สอดแทรกอยู่ในชั้นทำกิจกรรมของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกและจินตนาการที่หลากหลาย รวมทั้งเด็กสามารถชื่นชมต่อผลงานหรือความสำเร็จที่สามารถมองเห็นเป็นรูปธรรมได้อีกด้วย ซึ่งจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในโปรแกรมฯ พบว่าเด็กแสดงความชื่นชมในผลงานของตนเองและของกลุ่ม เช่น การให้เด็กวาดรูปของตนเองจากรูปถ่ายและจากการส่องกระจก ทำให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับใบหน้าและรูปร่างของตนเอง เด็กจะแสดงความภูมิใจเมื่อเด็กสามารถวาดภาพของตนเองได้ และจากการทำกิจกรรมในเรื่องสัตว์ที่ชื่นชอบ เด็กได้เลือกทำที่คาดศีรษะรูปสัตว์ที่ตนเองชอบ เด็กมีความกระตือรือร้นในการระบายสี และตกแต่งให้ที่คาดศีรษะของตนเองสวยงาม มีความสุขกับการทำกิจกรรมรวมทั้งแสดงความชื่นชมกับผลสำเร็จของกิจกรรมที่ทำ เช่น การที่เด็กมองดูผลงานที่ตนเองทำอย่างชื่นชม ยิ้ม และบอกกับผู้อื่นว่า "คุณครูของเอกรูปกระต่าย เอกรทำสวย" สอดคล้องกับ Schirmacher (1993) ที่กล่าวว่า ศิลปะสามารถส่งเสริมอัตมโนทัศน์และความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองให้แก่เด็ก เพราะว่าศิลปะสามารถทำให้เด็กพบกับความสำเร็จ ซึ่งทำให้เด็กรู้สึกที่ตนเองมีความสามารถและมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง นอกจากนี้การที่เด็กกำพร้าขาดการตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานจากครอบครัวส่งผลให้เด็กกำพร้ามีพฤติกรรมและพัฒนาการไม่เหมาะสมกับวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพัฒนาการด้านอารมณ์ กิจกรรมศิลปะถือเป็นกิจกรรมสำคัญที่ช่วยบำบัดภาวะทางอารมณ์และจิตใจให้กับเด็กกลุ่มนี้ได้ ดังที่ Schirmacher (1993) ได้กล่าวว่า ศิลปะเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการบำบัดภาวะทางจิต แม้ว่าโดยส่วนใหญ่จะใช้ภาษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการบำบัดภาวะทางจิตให้กับผู้ใหญ่ แต่สำหรับเด็กแล้วกิจกรรมถือเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับเด็ก

สอดคล้องกับ Piscitelli (1988) ที่กล่าวว่า เด็กวัยอนุบาลเป็นผู้มีความชื่นชมศิลปะอยู่ในตนเอง เป็นพื้นฐาน ถ้าเด็กได้มีโอกาส มีอิสระในการทำงานศิลปะ เด็กจะมีความสุขกับโลกที่อยู่รอบตัว จะเห็นได้ว่ากิจกรรมศิลปะเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมและมีความสำคัญต่อการส่งเสริมอัตมโนทัศน์ให้แก่เด็กกำพร้าวัยอนุบาล สอดคล้องกับ Schiller (1995) ที่กล่าวว่า โปรแกรมที่มีคุณภาพสูงสำหรับเด็กต้องผนวกกิจกรรมศิลปะเข้าไปในโปรแกรม ศิลปะเป็นสิ่งที่เด็กชอบมากที่สุดและง่ายสำหรับครูในการส่งเสริมการเรียนรู้ รวมทั้งสามารถพัฒนาการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ ให้แก่เด็กได้อีกด้วย ซึ่ง Mayesky (1995) ได้กล่าวถึง โปรแกรมฯ ศิลปะว่า นอกจากส่งเสริมให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง เด็กยังได้รับประสบการณ์ที่ดีจากการทำกิจกรรมศิลปะ ทำให้เด็กยอมรับในความสามารถของตนเองและผู้อื่นอีกด้วย นอกจากนี้ โปรแกรมศิลปะที่ดีจะช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็ก เป็นกิจกรรมที่เด็กได้ผ่อนคลาย ในขณะที่เดียวกัน เด็กก็ได้สำรวจและเรียนรู้จากการใช้วัสดุอุปกรณ์ทางศิลปะต่างๆ อีกด้วย

8) โปรแกรมฯ สามารถส่งเสริมพฤติกรรมและพัฒนาการด้านต่างๆ ให้แก่เด็กกำพร้าวัยอนุบาล

จากการดำเนินการใช้โปรแกรมฯ พบว่านอกจากสามารถส่งเสริมอัตมโนทัศน์ให้แก่เด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไทแล้ว ผู้วิจัยสังเกตพบว่า เด็กกำพร้าวัยอนุบาลกลุ่มทดลองมีพฤติกรรมและพัฒนาการด้านต่างๆ ที่ดีขึ้น ดังนี้

8.1) กล้าริเริ่มเรียนรู้ในสิ่งที่สนใจ

ในระยะแรกที่เด็กเข้าร่วมโปรแกรมฯ ผู้วิจัยพบว่า เด็กในสถานสงเคราะห์ไม่ได้รับโอกาสให้เลือกทำกิจกรรมที่ตนเองสนใจ ทั้งนี้เนื่องจากเวลาที่เด็กทำกิจกรรมในห้องส่งเสริมพัฒนาการ เด็กจะถูกกำหนดให้ทำกิจกรรมตามความต้องการของนักพัฒนาการหรือผู้ดูแลเด็ก หากเด็กไม่ปฏิบัติตามจะได้รับการลงโทษ ส่งผลให้เด็กเหล่านี้มี พฤติกรรมและปัญหาทางอารมณ์หลายอย่าง ได้แก่ ก้าวร้าว เชื่องซึม ไม่กล้าแสดงออกและมักเรียกร้องความสนใจจากผู้ใหญ่ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การทำร้ายตนเอง หรือร้องแกลเพื่อน แต่หลังจากผู้วิจัยดำเนินการใช้โปรแกรมฯ เป็นระยะเวลาพอสมควรผู้วิจัยสังเกตพบว่า เด็กมีพฤติกรรมและมีพัฒนาการทางอารมณ์ที่ดีขึ้น มีความสุขกับการทำกิจกรรมในห้องส่งเสริมพัฒนาการมากขึ้น รวมทั้งแสดงออกถึง

ความคิดริเริ่มในสิ่งที่ตนเองสนใจ อยากเรียนรู้เด็กรู้สึกคุ้นเคยกับผู้วิจัย รู้สึกเชื่อมั่นและไว้วางใจว่าสิ่งที่เด็กพูดหรือแสดงออกจะได้รับการตอบสนองและไม่ถูกลงโทษจากผู้วิจัย

8.2) มีพัฒนาการทางภาษาที่ดีขึ้น

สิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตพบอีกประการหนึ่งคือ เด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์ มีพัฒนาการทางภาษาช้ากว่าเด็กปกติโดยทั่วไป ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพการอบรมเลี้ยงดูในสถานสงเคราะห์ระบบเลี้ยงรวม อัตราส่วนผู้ดูแลเด็กต่อเด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์ มีประมาณ 1 ต่อ 20 ทำให้เด็กขาดโอกาสที่จะได้รับการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้ภาษา ดังที่ Piaget (1932 ; 1965) กล่าวว่า การที่เด็กมีพัฒนาการทางภาษาช้าเนื่องจากขาดการเรียนรู้จากประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมทางสังคม ในระหว่างที่ผู้วิจัยดำเนินการใช้โปรแกรมฯ ผู้วิจัยมีโอกาสร่วมเดินทางกับเด็กกำพร้าวัยอนุบาลเพื่อไปเยี่ยมคนชราที่บ้านพักบางแค ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า เด็กกำพร้ามีพัฒนาการทางภาษาที่ดีขึ้น มีการใช้คำถามที่หลากหลาย เพื่อซักถามในสิ่งที่ตนเองสนใจ เช่น เด็กชายดวงมอเห็นรถกำลังตักดินเพื่อสร้างขยายถนน เด็กชายดวงถามผู้วิจัยว่า “คุณครูครับนั่นเรียกว่ารถอะไร” เมื่อผู้วิจัยตอบคำถาม เด็กชายดวงถามผู้วิจัยต่อไปว่า “เขาดักดินไปทำอะไร”

8.3) เด็กมีความสุข ความพึงพอใจจากการทำกิจกรรมในโปรแกรมฯ

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเด็กในสถานสงเคราะห์ใช้เวลาส่วนใหญ่กับการดูโทรทัศน์ โดยเริ่มตั้งแต่หลังจากอาบน้ำแปรงฟันในตอนเช้า หลังจากตื่นนอนในตอนบ่าย หลังจากรับประทานอาหารเย็นและก่อนเข้านอน ซึ่งหากนับรวมแล้วพบว่าเด็กกำพร้าวัยอนุบาลใช้เวลากับการนั่งดูโทรทัศน์มากกว่า 5 ชั่วโมงในแต่ละวัน ทำให้เด็กกำพร้าวัยอนุบาลขาดการทำกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย เช่นการเล่นกลางแจ้ง การเล่นของเล่น หรือการเล่นกับเพื่อน รวมทั้งรูปแบบของการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการที่สถานสงเคราะห์จัดให้แก่เด็กกำพร้าวัยอนุบาลในแต่ละวัน เป็นกิจกรรมที่ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการ ความสนใจของเด็กได้ ทั้งนี้เพราะ กิจกรรมที่เด็กทำจะถูกกำหนดโดยนักพัฒนาการ และผู้ดูแลเด็ก แม้กระทั่งการเล่นตามมุม เด็กกำพร้าวัยอนุบาลจะถูกกำหนดให้เล่นในบางมุมเท่านั้น บางครั้งเมื่อเด็กแสดงอาการอึดออด ไม่อยากเล่นในสิ่งที่ถูกกำหนด เด็กจะถูกลงโทษและไม่ได้เล่นของเล่นอีกเลย ด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้เด็กกำพร้าวัยอนุบาลรู้สึกมีความสุข ความพึงพอใจในการทำกิจกรรม ในโปรแกรมฯ ที่ผู้วิจัยให้อิสระ และเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำกิจกรรมต่างๆ ที่เด็กสนใจ รวมทั้งเป็นกิจกรรมแปลกใหม่ที่เด็กไม่เคยทำ

มาก่อน ผู้วิจัยสังเกตพบว่า ขณะที่ผู้วิจัยดำเนินการใช้โปรแกรมฯ เด็กกำพร้าวัยอนุบาลมีความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมที่เด็กมีโอกาสได้เคลื่อนไหว มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน เด็กมีความสุข แสดงความดีใจ โดยการเข้ามาเกาะแขนและเข้ามากอดเวลาที่ผู้วิจัยไปรับเด็กที่ตึกนอนเพื่อมาทำกิจกรรมที่ห้องส่งเสริมพัฒนาการ นอกจากนี้เวลาที่เด็กทำกิจกรรมเด็กแสดงความสนใจ ตั้งใจทำ และร่วมมือกันทำกิจกรรมต่างๆ จนสำเร็จ

8.4) มีความสัมพันธ์แบบร่วมมือ ช่วยเหลือและพึ่งพากันมากขึ้น

จากการที่เด็กต้องทำกิจกรรมต่างๆ ตามที่นักพัฒนาการหรือผู้ดูแลเด็กกำหนดให้ ส่งผลให้เด็กไม่มีอิสระในการเล่น การทำกิจกรรมร่วมกัน แม้ว่าเด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์ได้รับการเลี้ยงดูในระบบเลี้ยงรวมแต่รูปแบบที่ปฏิบัติกันอยู่ไม่ทำให้เด็กเกิดความสัมพันธ์แบบร่วมมือในการเล่นร่วมกัน ผู้วิจัยพบว่าโดยส่วนใหญ่เมื่อเด็กถูกนักพัฒนาการหรือผู้ดูแลกำหนดให้เล่นอะไร เด็กจะแยกตัวไปนั่งเล่นตามลำพัง เล่นคนเดียว พูดคนเดียว บางครั้งมีการแย่งของเล่นกันเด็กทั้งสองฝ่ายจะแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวใส่กัน ทำร้ายร่างกายกัน หลังจากผู้วิจัยดำเนินการใช้โปรแกรมฯ ให้เด็กทำกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ กิจกรรมมีลักษณะที่เน้นให้เด็กได้ช่วยเหลือ พึ่งพากันเพื่อนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จ ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเด็กเริ่มรู้จักการเล่นด้วยกันมากขึ้น และเป็นการเล่นที่ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันมากขึ้น

ข้อสังเกตจากการวิจัย

ผลที่เกิดขึ้นกับนักพัฒนาการและผู้ดูแลเด็ก

1) ข้อสังเกตจากการดำเนินการใช้โปรแกรมฯส่งเสริมอัตโนมัติสำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาล พบว่า นักพัฒนาการและผู้ดูแลเด็กมีการปรับเปลี่ยนบทบาทในการดูแลเด็กตลอดจนการใช้คำพูดที่เป็นไปในทางบวก การจัดกิจกรรมที่เริ่มให้โอกาสเด็กเป็นผู้เลือกและมีอิสระในการตัดสินใจเพิ่มมากขึ้น ผู้วิจัยได้มีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กับนักพัฒนาการที่มีส่วนร่วมในการดำเนินการใช้โปรแกรมฯของผู้วิจัย นักพัฒนาการกล่าวว่า การที่ได้เห็นการจัดกิจกรรมต่างๆ ในโปรแกรมฯ ทำให้เรียนรู้ถึงแนวทางในการจัดกิจกรรมให้แก่เด็กกำพร้าวัยอนุบาลมากขึ้น ซึ่งหลังจากการดำเนินการใช้โปรแกรมฯ ผู้วิจัยสังเกตพบว่า นักพัฒนาการจัดกิจกรรมต่างๆ ตามที่ผู้วิจัยเคยทำ มีการใช้คำถามที่เน้นและกระตุ้นให้เด็กคิดมากขึ้น

2) ขณะดำเนินการใช้โปรแกรมฯ ได้มีคณะนักพัฒนาการจากสถานสงเคราะห์อื่นๆ เข้ามาเยี่ยมชมการดำเนินการจัดกิจกรรมส่งเสริมพัฒนาการให้กับเด็กกำพร้าวัยอนุบาลของสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท นักพัฒนาการที่เข้ามาเยี่ยมชมให้ความสนใจกับการดำเนินการใช้โปรแกรมฯ ของผู้วิจัย โดยการเข้ามาสังเกตการณ์และมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆ ในโปรแกรมฯ นอกจากนี้ยังได้สนทนาซักถามถึงแนวทางในการดำเนินการต่างๆ ในโปรแกรมฯ เนื้อหา การประเมินผลของโปรแกรมฯ เอกสารและสื่อของโปรแกรมฯ จากพฤติกรรมของนักพัฒนาการดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมั่นใจว่า โปรแกรมฯ ตรงกับความต้องการและปัญหาที่สถานสงเคราะห์กำลังประสบอยู่ การนำโปรแกรมฯ ไปใช้จะช่วยบรรเทาปัญหาเกี่ยวกับการขาดความรู้ความเข้าใจที่เหมาะสมในการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมอ้อมในทัศนสำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาล ช่วยให้นักพัฒนาการและผู้ดูแลเด็กเกิดความเข้าใจและมองเห็นประโยชน์จากการนำโปรแกรมฯ ไปประยุกต์ใช้ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการนำการวิจัยไปใช้

1. เพื่อให้โปรแกรมส่งเสริมอ้อมในทัศนสำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาลที่ผู้วิจัยได้ทดลองใช้ในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท แพร่หลาย และมีผู้นำไปใช้ได้อย่างกว้างขวาง ควรมีการอบรมนักพัฒนาการและผู้ดูแลเด็กถึงความสำคัญของการส่งเสริมอ้อมในทัศนสำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาล และแนวทางในการใช้โปรแกรม ทั้งนี้เนื่องจากนักพัฒนาการและผู้ดูแลเด็กเป็นผู้ที่ให้การอบรมเลี้ยงดูแก่เด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์ จึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมอ้อมในทัศนให้แก่เด็กกำพร้าเหล่านี้ ดังนั้นสถานสงเคราะห์ หรือมูลนิธิต่างๆ ที่ให้การดูแลเด็กกำพร้า ถูกทอดทิ้ง จึงควรจัดอบรมให้กับนักพัฒนาการและผู้ดูแลเด็กทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเพื่อให้บุคลากรเหล่านี้สามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปใช้ในการปฏิบัติงานได้
2. เพื่อให้โปรแกรมส่งเสริมอ้อมในทัศนสำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาลในสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไท สามารถนำไปใช้ในระบบการเรียนการสอนในโรงเรียนปกติ ที่เปิดสอนในระดับชั้นอนุบาล ควรมีการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียน ทั้งผู้บริหารและครูผู้สอนเพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจ เห็นคุณค่าและยอมรับความสำคัญของการส่งเสริมอ้อมในทัศนสำหรับเด็กวัยอนุบาล
3. กิจกรรมการเรียนแบบร่วมมือตามโปรแกรมส่งเสริมอ้อมในทัศนสำหรับเด็กกำพร้าวัยอนุบาล เป็นกิจกรรมที่ยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการและความสนใจของเด็ก ดังนั้นหน่วยต่างๆ ที่มีอยู่ในโปรแกรมฯ อาจต้องมีการปรับเปลี่ยนตามความสนใจของเด็ก

ซึ่งการปรับหน่วยให้มีความเหมาะสมต่อการนำไปใช้สามารถพิจารณาจากสาระของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือดังนี้

1) หน่วยการเรียนรู้สำคัญที่ควรคงไว้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเพื่อส่งเสริมอัตมโนทัศน์ คือหน่วยปฐมนิเทศและหน่วยตัวเรา ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าทั้ง 2 หน่วยนี้มีความสำคัญต่อการส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็ก ผู้นำโปรแกรมฯ ไปใช้ควรคงทั้ง 2 หน่วยนี้เอาไว้ แต่สามารถปรับเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องและเหมาะสมกับเด็กที่เรียน

2) สำหรับหน่วยสัตว์และหน่วยต้นไม้ ผู้นำโปรแกรมฯ ไปใช้สามารถปรับเปลี่ยนทั้ง 2 หน่วยได้ตามความต้องการและความสนใจของเด็ก โดยให้เด็กได้แสดงความคิดเห็น และลงมติในการเลือกหัวข้อที่เด็ก ๆ ในห้องสนใจมากที่สุด เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับสิ่งที่เด็กสนใจ

4. เนื้อหาการเรียนรู้ในหน่วยตัวเรา ถือเป็นพื้นฐานในการส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง ซึ่งผู้นำไปใช้สามารถเพิ่มเติมเนื้อหา และใช้เวลาในจัดประสบการณ์หน่วยตัวเราให้ครอบคลุมมากขึ้น โดยเนื้อหาในหน่วยตัวเราสามารถเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับหน่วยบ้านของเรา ครอบครัวของเรา สัตว์เลี้ยงของเรา และโลกของเราได้ ดังนั้นระยะเวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับเด็กในหน่วยตัวเราจึงสามารถปรับให้เหมาะสมกับเนื้อหา โดยอาจใช้เวลาหลายสัปดาห์ เป็นเดือน หรือเป็นภาคเรียนก็ได้

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาสภาพและปัญหาของเด็กกำพร้าที่ได้รับการเลี้ยงดูจากสถานสงเคราะห์มูลนิธิ และองค์กรต่างๆ

2. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเด็กกำพร้ากลุ่มที่ป่วยด้วยโรคภูมิคุ้มกันบกพร่อง (AIDS) ซึ่งนับวันจะมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น โดยทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ การอบรมเลี้ยงดู การดูแลสุขภาพ อนามัยและโภชนาการ ตลอดจนการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ เช่น พัฒนาการทางร่างกาย พัฒนาการทางอารมณ์ พัฒนาการทางสังคม และพัฒนาการทางสติปัญญา

3. ควรมีการพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมอัตมโนทัศน์สำหรับเด็กวัยทารก และวัยเตาะแตะ

4. ควรมีการพัฒนาโปรแกรมส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ แก่เด็กกำพร้าในสถานสงเคราะห์ เช่น การพัฒนาทางภาษา ความคิดสร้างสรรค์ ความเชื่อมั่นในตนเอง และจริยธรรมทางสังคม